

Prof. dr hab. Henryk Mruk  
ul. Konopnickiej 11  
62-040 Puszczykowo

### Recenzja

**pracy doktorskiej pt. „Konsumpcja i zachowania rynkowe młodych nabywców na rynku materiałów budowlanych w Polsce”, autor, mgr Tomasz Malesa, Uniwersytet Warszawski, Wydział Zarządzania, Warszawa 2019, wydruk komputerowy, s.226, napisanej pod kierunkiem naukowym prof. dr hab. Tomasza Zalegi**

Zarówno młodzi konsumenci oraz ich zachowania rynkowe, jak i branża budowlana to obszary, które niezbyt często znajdują się w centrum badań naukowych. O ile są dość często podejmowane badania dotyczące zachowań młodych konsumentów, o tyle już znacznie rzadziej dotyczą one rynku materiałów budowlanych. Nie jest to rynek tak wdzięczny do prowadzenia badań jak żywność, odzież, wyjazdy turystyczne czy sprzęt elektroniczny. Jednak mieszkanie to podstawowa potrzeba, stąd warto skupić także na niej uwagę badawczą. Jest to tym bardziej istotne, że zmieniają się zachowania młodych konsumentów. Zmienia się także rynek budowlany oraz rynek materiałów budowlanych. Branża budowlana ma sporo cech szczególnych, a to wymaga odpowiedniego rozeznania, jeśli chce się prowadzić badania na tym rynku. Istotnym zmianom podlegają procesy decyzyjne konsumentów. Pod koniec XX wieku, konsumenci indywidualni w Polsce podejmowali, w większości, samodzielne decyzje zakupowe w odniesieniu do remontowania oraz wyposażania mieszkania. Wchodzące wówczas na polski rynek niemieckie sklepy budowlane, oferujące produkty wyłącznie przedsiębiorstwom, nie mogły zrozumieć, dlaczego indywidualni konsumenci chcą u nich kupować. W Niemczech, wszystkie decyzje podejmowane były przez architekta, projektanta czy wykonawcę. Wielu producentów materiałów budowlanych z Europy nie mogło zrozumieć sensu wydawania pieniędzy na reklamę telewizyjną. Kolejną kwestią jest budowanie (kupowanie) mieszkań na własność. Młode pokolenie zachowuje już znacznie większy dystans do tego

typu zachowań, interesując się możliwościami, jakie daje tzw. „ekonomia dzielenia się”.

Wymienione, a także wiele innych czynników, obiektywnie istniejących w otoczeniu, w pełni uzasadniają prowadzenie badań w odniesieniu do zachowań rynkowych młodych nabywców na rynku materiałów budowlanych w Polsce. Autor zidentyfikował istniejącą w tym zakresie lukę badawczą. Samodzielnie dokonał wyboru problemu badawczego oraz uzasadnił celowość jego podjęcia obiektywnie istniejącymi przesłankami. Właściwie sformułował cel badań w brzmieniu: „próba uchwycenia struktury konsumpcji i zachowań rynkowych ludzi młodych na rynku materiałów budowlanych w Polsce”. Cel główny został rozpisany na cztery cele badawcze. Na podstawie znajomości lektury, obserwacji, doświadczeń własnych, Autor sformułował cztery hipotezy badawcze:

- młodzi konsumenci, zakupując materiały budowlane w celu wyremontowania domu lub mieszkania, kierują się ich ceną, marką produktu, krajem pochodzenia oraz modą,
- innowacje technologiczne, w tym rozwój nowych mediów, dynamizują procesy wirtualizacji zachowań młodych konsumentów na rynku materiałów budowlanych i sprzyjają ujawnianiu się wśród nich postaw prosumenckich,
- warunki mieszkaniowe (powierzchnia, liczba izb, standard zamieszkania) i miejsce zamieszkania wpływają na sposób dokonywania zakupu materiałów budowlanych przez młodych nabywców,
- warunki zakupu materiałów budowlanych (promocje, asortyment, możliwość zakupu produktu na raty itp.) mają wpływ na miejsce dokonywania zakupów przez młodych konsumentów w Polsce.

Zweryfikowanie postawionych hipotez badawczych wymagało zaprojektowania oraz przeprowadzenia badań empirycznych, w oparciu o właściwe metody. Doktorant zebrał właściwą literaturę przedmiotu oraz odpowiednio ją wykorzystał. Odwołał się do dorobku z obszaru ekonomii behawioralnej, bowiem decyzje zakupowe są w znacznie większym zakresie powodowane czynnikami emocjonalnymi niż racjonalnymi. Weryfikacja hipotez wymagała zebrania tak informacji wtórnych jak również pierwotnych. Korzystając z danych Głównego Urzędu Statystycznego oraz innych źródeł o charakterze wtórnym, przedstawiono w pracy bogate materiały ilustrujące zasoby

demograficzne Polski oraz elementy rynku materiałów budowlanych. Informacje dotyczące liczby ludności, piramidy wieku ludności, liczby gospodarstw domowych, zostały zaprezentowane w formie czytelnych wykresów oraz tabel. Wysoko można ocenić zaangażowania Autora w zebranie oraz zaprezentowanie informacji pochodzących ze źródeł wtórnych. Zastosowano właściwe metody do przetworzenia oraz analizowania informacji statystycznych. W ciekawy sposób także je zaprezentowano.

Zweryfikowanie postawionych hipotez wymagało także przeprowadzenia badań pierwotnych. Autor zdecydował się na skorzystanie z jakościowych oraz ilościowych metod gromadzenia informacji pierwotnych. Informacje pierwotne były zbierane w trzech etapach badań. Na początku wykorzystano zogniskowany wywiad grupowy (FGI). Drugi etap obejmował przeprowadzenie badań ilościowych. Etap trzeci to badania jakościowe, a mianowicie pogłębione wywiady indywidualne (IDI). Badania były prowadzone od września 2017 roku do marca 2018.

Celem pierwszego etapu badań było zebranie informacji niezbędnych do przygotowania kwestionariusza ankietowego do badań ilościowych. Wywiad grupowy przeprowadzono w studio fokusowym w Warszawie. Uczestniczyło w nim sześciu respondentów.

Badania ilościowe przeprowadzono techniką CAWI (wspomaganie komputerowe), w oparciu o przygotowany oraz sprawdzony kwestionariusz ankiety (załączony do pracy). Badanie objęło próbę 204 respondentów i zostało przeprowadzone w ogólnopolskim panelu internetowym Ariadna, na próbie młodych konsumentów (20 – 35 lat), którzy w okresie minionych 12 miesięcy ( w stosunku do daty prowadzenia badania), przeprowadzili remont swojego domu lub mieszkania.

W trzecim etapie przeprowadzono wywiad indywidualny pogłębiony z pięcioma osobami. Były one prowadzone w mieszkaniach respondentów.

Zebrane informacje, głównie o charakterze pierwotnym, pozwoliły na zweryfikowanie wszystkich czterech postawionych hipotez badawczych. Było to możliwe dzięki przetworzeniu zebranych informacji źródłowych za pomocą właściwie dobranych metod statystycznych.

Aby osiągnąć cel główny badań, cele szczegółowe oraz zweryfikować postawione hipotezy badawcze, Autor podzielił rozważania na pięć, logicznie

oraz merytorycznie powiązanych ze sobą rozdziałów. Zostały one poprzedzone wstępem oraz podsumowane zakończeniem.

Rozdział pierwszy został przeznaczony na omówienie teoretycznych aspektów konsumpcji młodych konsumentów. Autor wyszedł od zdefiniowania konsumpcji, odwołując się do bogatej literatury przedmiotu. Scharakteryzował funkcje konsumpcji. Uwagę badawczą skupił także na omówieniu racjonalnych oraz emocjonalnych uwarunkowań konsumpcji. Wysoko można ocenić odwołanie się do dorobku ekonomii behawioralnej. W dalszej części rozdziału pierwszego omówiono pojęcia konsumenta oraz gospodarstwa domowego. Interesujące są rozważania na temat młodego konsumenta. Jest to kwestia dyskusyjna. Nie ma zgody, co do ustalenia definicji, kogo można zaliczyć do grupy młodych konsumentów. Autor przyjął własne kryteria i konsekwentnie je stosował. Na szczególne podkreślenie zasługują rozważania na temat cech młodego konsumenta, jako podmiotu rynkowego oraz rozważania dotyczące aspiracji i oczekiwań młodych konsumentów. Są to obszary, które będą podlegały dynamicznym zmianom. Kolejne generacje konsumentów będą postępowały, kierując się własnymi systemami wartości, co będzie wymagało prowadzenia badań a także wprowadzania zmian w funkcjonowaniu całego rynku, w tym rynku materiałów budowlanych.

Rozdział drugi zawiera rozważania na temat czynników kształtujących zachowania młodych konsumentów w aspekcie nowych trendów konsumenckich na rynku materiałów budowlanych. Jest to klasyczny układ rozważań. Na początku objaśniono istotę zachowań rynkowych oraz przedstawiono ogólne determinanty zachowań młodych konsumentów. Odwołano się do najnowszych modeli zachowań (np. model ZMOT). W dalszej kolejności scharakteryzowano czynniki ekonomiczne, społeczno-kulturowe, demograficzne oraz psychologiczne. Na uwagę zasługuje ostatnia część rozdziału drugiego, w którym zachowania nabywcze młodych konsumentów zostały odniesione do tzw. „alternatywnych” trendów konsumenckich. Opisano w tej części wiele różnorodnych trendów, które będą wpływały na decyzje konsumenckie młodych ludzi. W przypadku Polski, istotnym elementem może być napływ młodych ludzi z Ukrainy oraz innych krajów. To także może wpływać na rynek materiałów budowlanych.

Rozdział trzeci nosi tytuł: „Rynek materiałów budowlanych w Polsce a uwarunkowania konsumpcji na przykładzie gospodarstw domowych młodych konsumentów w latach 2010-2015”. Treść tego rozdziału wskazuje na zainteresowanie Autora przede wszystkim młodymi konsumentami w Polsce. Można sformułować taki wniosek na podstawie lektury treści tego rozdziału. Otóż pierwsza, skromna jego część, zawiera informacje na temat dystrybucji materiałów budowlanych w Polsce oraz budownictwa mieszkaniowego. Druga, bardziej obszerna i rozbudowana część to rozważania na temat polskich konsumentów na tle Europy i świata, na tle innych grup wiekowych, wykształcenia, aktywności oraz sytuacji ekonomicznej młodych konsumentów. Rozważania są ilustrowane ciekawymi, poprawnie przetworzonymi materiałami empirycznymi. Z punktu widzenia brzmienia tytułu tego rozdziału, odczuwa się pewien niedosyt informacji na temat rynku materiałów budowlanych. Ciekawe byłoby poszerzenie oraz pogłębienie informacji o podaży produktów, dystrybucji oraz o cenach.

W rozdziale czwartym Autor zaprezentował założenia metodyczne badań. Opisano etapy badań, zaprezentowano techniki badawcze oraz omówiono dobór próby do badań. Jest to niezwykle rzetelnie przedstawiony opis i uzasadnienie wybranych metod badawczych. Autor napisał ten rozdział z ponad przeciętną starannością. Odwołał się do odpowiedniej literatury z zakresu badań ilościowych oraz jakościowych.

W rozdziale piątym zostały zaprezentowane wyniki badań. Jest to więcej niż poprawnie napisany rozdział empiryczny. W tabelach oraz na wykresach zaprezentowano wyniki badań, odnosząc się do postawionych hipotez. Autor omówił wnioski dotyczące miejsca zakupu materiałów budowlano-wykończeniowych, determinanty wyborów konsumenta przy zakupie materiałów budowlanych, wirtualizację zachowań, postawy prosumenckie młodych nabywców. W segmencie młodych konsumentów obserwuje się istotne zmiany zachowań – zbieranie informacji, opinii, w formie online, a dopiero dokonanie zakupów bezpośrednio w sklepie.

Rozważania zostały podsumowane w zgrabnie, syntetycznie napisanym zakończeniu. Autor uzasadnił wnioski dotyczące zweryfikowania hipotez badawczych. Podzielił się także uwagami na temat ograniczeń wynikających z przyjętej metodyki badań oraz wielkości próby badawczej.

W ogólnej ocenie koncepcji pracy należy wskazać na jej wysoką poprawność oraz dojrzały warsztat badawczy Doktoranta. Zasługuje to na wyrażenie pozytywnej opinii w odniesieniu do umiejętności samodzielnego zdefiniowania problemu badawczego, postawienia celu, sformułowania hipotez oraz doboru źródeł informacji i metod badawczych w celu ich zweryfikowania. Autor doskonale się wywiązał z zadania poprawnego przygotowania rozprawy doktorskiej.

Autor byłby pewnie rozczarowany, gdyby recenzent nie podzielił się uwagami krytycznymi, jakie nasuwały się w trakcie lektury dysertacji. Zostaną one dalej zaprezentowane z nadzieją na życzliwe przyjęcie oraz kreatywne spojrzenie na własny warsztat badawczy.

Pierwsza uwaga dotyczy struktury wstępu do pracy. Jego układ ma istotne znaczenie dla odbioru oraz rozumienia całej pracy. Z reguły przyjmuje się, że wstęp do pracy powinien obejmować następujące elementy:

- problem badawczy i jego uzasadnienie,
- cel główny (cele szczegółowe),
- hipotezy badawcze,
- zakresy rozważań – przedmiotowy, podmiotowy, czasowy, przestrzenny,
- ocenę źródeł informacji,
- opis doboru metod badawczych oraz ich uzasadnienie,
- krytyczną ocenę literatury,
- układ pracy wraz z uzasadnieniem.

W przygotowanej dysertacji zabrakło informacji o zakresach pracy, oceny źródeł oraz opisu metod badawczych. Młodzi konsumenci to podmiot badań, a nie – jak błędnie napisano – przedmiot badań (s.6). W przyszłości byłoby wskazane, aby Autor zamieszczał we wstępie syntetyczny opis metodyki badań. W tym przypadku jest ona istotnym osiągnięciem Autora i byłoby właściwe, aby została nieco dokładniej opisana we wstępie do pracy. Zostało to szczegółowo opisane w rozdziale czwartym, jednak powinna być też taka informacja we wstępie.

W opinii recenzenta, nie ma potrzeby używania terminu „próba”, kiedy opisuje się podejmowanie problemu badawczego. Autor użył tego terminu w brzmieniu celu badań (s.8). Jeśli się podejmuje różne tematy, to lepiej o tym pisać bez używania słowa „próba”. Kolejna kwestia to formułowanie pytań badawczych. Warto je stawiać, i Autor uczynił to na s.120. Jednak duża część

tych pytań jest w formie zamkniętej, czyli zaczyna się od słowa „czy”. Odpowiedź na pytanie zamknięte brzmi z reguły „tak” lub „nie”. W badaniach naukowych bardziej zasadne jest stosowanie pytań otwartych. One umożliwiają badanie zależności przyczynowo-skutkowych oraz budowanie modeli, jako uproszczonych opisów rzeczywistości. W tym zakresie Autor może zajrzeć do prac R. Thaler’a, laureata nagrody Nobla z 2017 roku, w obszarze ekonomii behawioralnej. Szczególnie warta przeczytania jest praca „Zachowania niepoprawne”, w której są rozważania na temat pytań badawczych, ale też emocjonalnych uwarunkowań zachowań konsumentów.

Recenzent jest także zwolennikiem odwoływania się do konkretnego czasu, zamiast używania terminów typu „współcześnie”, „aktualnie”, „obecnie”. Tracą one swoją ostrość, w miarę upływu czasu.

Za właściwe należy także uznać jednolite oraz konsekwentne odwoływanie się do innych badaczy. Autor niekiedy używa pełnego imienia i nazwiska (np. Lechosław Garbarski), a niekiedy tylko pierwszej litery imienia (np. C. Alderfer). Prawdopodobnie błędnie zostało napisane nazwisko Stefan Mynarski (s.51). W bibliografii jest ono ujęte poprawnie.

Poprawność edytorska nakazuje, aby po tabeli czy wykresie, a przed nowym punktem bądź rozdziałem, zamieścić jedno lub więcej zdań opisowych. Nowy punkt rozważań nie powinien się zaczynać bezpośrednio po tabeli (np.s.136). Po bibliografii należy zamieścić spis tabel, a po nim spisy wykresów albo rysunków. Z reguły wykresy są tworzone na podstawie tabel. Autor zastosował tutaj pewnie przypadkową kolejność.

W podsumowaniu recenzji można napisać, że zgłoszone uwagi polemiczne oraz dyskusyjne, nie umniejszają wysokiej oceny pracy pt. „Konsumpcja i zachowania rynkowe młodych nabywców na rynku materiałów budowlanych w Polsce”, której autorem jest mgr Tomasz Malesa. Zostały one napisane z myślą o doskonaleniu warsztatu badawczego.

Przed sformułowaniem konkluzji końcowej można przywołać najważniejsze zalety dysertacji. Oto one:

- umiejętność samodzielnego sformułowania problemu badawczego i jego uzasadnienia,
- poprawne sformułowanie celu badań, celów szczegółowych oraz hipotez badawczych,

- wykazanie się bardzo dobrą znajomością literatury przedmiotu z obszaru zachowań konsumentów i młodych konsumentów a także rynku materiałów budowlanych,
- poprawność w dobraniu metod badawczych dla przetworzenia zebranych materiałów źródłowych pod kątem zweryfikowania postawionych hipotez badawczych,
- zaprojektowanie oraz przeprowadzenie własnych badań jakościowych oraz ilościowych,
- poprawne opracowanie statystyczne zebranych informacji,
- poprawne sformułowanie wniosków z badań oraz ich uzasadnienie,
- posługiwanie się poprawnym stylem i językiem w pracy, w opisywaniu uzyskanych rezultatów.

Wymienione elementy pozwalają na sformułowanie pozytywnego wniosku w kwestii przyjęcia opracowanej dysertacji jako rozprawy doktorskiej. Z pełnym przekonaniem stawiam wniosek o przyjęcie pracy mgra Tomasza Malesy pt. „Konsumpcja i zachowania rynkowe młodych nabywców na rynku materiałów budowlanych w Polsce” jako spełniającej wymagania stawiane przed pracami doktorskimi przez Radę Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego oraz jej dopuszczenie do publicznej obrony. Z uwagi na wysoką poprawność warsztatu naukowego, znajomość literatury przedmiotu, przeprowadzone badania własne, zebrane materiały wtórne, staranność i rzetelność w przygotowaniu dysertacji, stawiam wniosek o jej wyróżnienie stosowną nagrodą.



Puszczykowo, 12 sierpnia 2019

prof. dr hab. Henryk Mruk